

resničnost. Pogačnik jo obravnava glede na klasične demonološke elemente zoroastrizma, manihejstva in bogomilstva, pri čemer se opira v glavnem na pisateljevo Labodovo pesem. Tretji problem, ki izstopa, je spolnost kot "metafizična sinteza mesa in duha". Tomo Virk in Manca Košir se lotevata te teme vsak s svojega zornega kota; medtem ko Virk ugotavlja, da gre Rožancu za nekakšno pobožanstveno telesnost oz. utelešeno božanstvo, se Koširjeva osredotoči na ženske like v Rožančevih romanih in pri tem ugotovi, da je ženska zanj - dokler ga priteguje le njen videz - zgolj predmet in ne človek, kar se kaže tudi v njegovi šibkosti pri opisovanju ženske duhovnosti.

Rečemo lahko, da pomenijo študije res predstavitev, nekakšno razlago Rožančevega pisateljskega opusa in življenja.

Trije intervjuji, ki skupaj z bibliografijo in kratko biografijo zaključujejo zvezek, so dopolnitev in hkrati (ob Rožančevih literarnih delih) pomemben vir kar nekaj študijam v Interpretacijah.

To je prvi širši prikaz Marjana Rožanca ne samo kot avtorja razvpite in več kot dve desetletji prepovedane Tople grede, marveč predvsem Rožanca romanopisca, esejista, misleca in človeka. Pisatelj, ki sicer ni napisal avtobiografije, a lahko kljub temu govorimo o njegovem avtobiografskem opusu, kajti junaki njegove *Pravljice*, *Ljubezni*, *Hudodelcev*, *Metulja* in *Sentimentalnih časov* so - četudi pod drugimi imeni - v bistvu avtor sam v različnih obdobjih svojega življenja.

Ob branju stopa v ospredje Rožančevo strastno iskanje kot način življenja (osebnega in literarnega). Iskanje sebe Resnice, Boga in Ljubezni kot nečesa, kar ni dosegljivo in včasih niti ne doumljivo. Iskanje, ki je nenehno odprto in ki nikoli ne dospje na konec, zato je že v svojem bistvu obsojeno na neskončnost. Kajti tisto

Poslednje, Zadnje je zmeraj zakrito in človek se mu lahko le približuje, doseči ga ne more... Pri dojetanju Absolutnega je človek ujet v svoje (pogojene) predstave, želje, pričakovanja, ki mu onemogočajo čisto in neposredno dojetje, ki mu preprečujejo uvid. Zato je največ, kar lahko naredi, to, da spozna in prizna svojo nevednost. Od tod naprej pa sta vsaj dve izrazitejši poti: prva je pot mistikov (od Terezije Avilske naprej), odsotnost posvetnega nemira in tesnobe, drugo pa bi lahko imenovali pot razuma, pot nenehne samospraševanja, kjer je vsak odgovor nepopoln in vprašljiv, pot, na kateri sproži vsak odgovor cel plaz novih in novih vprašanj. Rožanc se je odločil za slednjo. Ta pa je od njega terjala aktivno vključitev v svet in dogajanje v njem, zahtevala je polno življenje, ki izključuje vsakršen beg in vključuje sprejemanje trpljenja in bolečine negotovega iskanja. Hkrati je to tudi drža intelektualca, ki jo je Rožanc sam definirjal med drugim takole: "Intelektualec je človek, ki izbira; ki nenehoma izbira, ampak vse njegove izbire so napačne." Nenehno izbirati pa pomeni nenehno iskati, razmišljati, spraševati... z drugimi besedami: rasti. In temeljni pogoj za tako rast je odprtost, je ljubezen v smislu sprejemanja stvari in ljudi, takih kot so; v sprejemanju življenjskih porazov v vsej njihovi resničnosti in tragičnosti z zavestjo, da jih lahko izkoristiš za nov začetek; v sprejemanju ljudi, ne da bi jim postavljali pogoje, kako naj se obnašajo zato, da bi bili deležni tvoje ljubezni. Ostati kljub svoji odraslosti (ali pa prav zaradi nje) otrok, ki v odraslem svetu še odkriva sledove svetosti božje ljubezni. Tak je namreč otrok v Rožančevih romanih. Ko ta otrok odraste, se njegov smisel in občutek za svetost, za dobro, ki je v vsakomur, izgubi. In s tem se izgubi tudi nikoli potešljiva otroška radovednost: Zakaj? Kako? Ali

je to res? Kratka in preprosta vprašanja, ki si jih je odrasli Rožanc vztrajno zastavljal, da bi z njimi prebudil otroka v sebi. Pri tem se je pomagal s pisanjem, z ustvarjanjem literarnih junakov, ki so si vsak po svoje zastavljali vprašanja in iskali odgovore nanje. Stvarnost se prepleta z literaturo in literatura s stvarnostjo. Meja je zabrisana - za Rožanca, za avtorje študij o njem in za nas; iskanje in spraševanje o smislu in Resnici ostaja naša naloga. Marjan Rožanc je svojo izpolnil.

Jasna Kamin

Jože Snoj (ur.)

INTERPRETACIJE: GREGOR STRNIŠA

Nova revija, 1993
str. 225

Drugi zvezek v zbirki Interpretacije je posvečen leta 1987 umrlemu pesniku, dramatikumu in filozofu Gregorju Strniši, s tem da se večina študij ukvarja z njegovim poezijo. Tine Hribar je vzel iz pesniške zbirke *Škarje* pod drobnogled pesem *Confessionum Liber XI*, ki se nanaša (kot pove naslov) na XI.

knjigo Avguštinovih *Izpovedi*, v kateri teolog razpravlja o času. Na podlagi daljšega odlomka iz Izpovedi in povzetka o vesoljni (svetovni) zavesti iz Strniševega *Rhombosa* Hribar povzame, da je zavedanje prostora in časa najprej zavedanje podobe sveta (vesolja), posebna narava poezije, njen "relativistični značaj" pa je v tem, da v zmanjšanem prostoru in času umetnine povečana vsebinska masa daje povečano pomensko vrednost stvarjem. Naslednji Hribarjev sklep se nanaša na Strniševo razumevanje humorja (o razumevanju komične zavesti govori tudi v Interpretacijah objavljena *Strniševa beseda* - razmišljanje, ki ga je imel ob predstavitvi svoje zbirke *Vesolje* v Kranju l.1983), umetnosti in smrti/končnosti. Zanj namreč končnost presega humor, medtem ko mu umetnost pomeni uresničevanje tega humorja. Ker pa je smrt nepresegljiva, tudi ni popolne umetnine, poezije. Pesem kot pesem je torej neuresničljiva, je pesem, ki je ni. S tem pa se postavlja vprašanje, ali nista taka *Pesem, ki je ni*, tudi Večnost in Nesmrtnost?

V celoti obravnava zbirko *Škarnje* skupaj z zbirko *Jajce* Malina Schmidt-Snoj. Obe pesnitvi je pesnik označil za "satiro manippeo", toda avtorica študije ugotavlja, da je manipejsko satiro mogoče pri Strniši razumeti kot mešan žanr in reči, da gre v njegovem okviru tudi za uprabo različnih formalnih elementov (dramskega dialoga v pesmi ali epske zgodbe v pesniških ciklih). Pri razlaganju manipejske satire in področja fantastičnega se opira predvsem na M. Bahtina (ki je specifično manipejsko satiro povezoval s "karnevalizacijo" evropske literature) in odkriva, da je med obema (med Bahtinom in Strnišo) zelo tesna zveza (odsotnost nekakšne dokončne resnice in svoboda v vsebini in filozofiji zgodbe, v mešanju različnih žanrov, stilov...).

O asonanci v Strniševi poeziji Boris A. Novak ugotavlja, da gre

za pesnikovo izvorno rabo te vokalne polrime (sicer pomembne verzifikacijske prvine v romanskih jezikih), s katero dosega večplastna in globoka pesniška sporočila. Z rimami, ki drsijo v asonance, razkriva, da v svetu ni ene same in edine resnice, da ni vnaprej zagotovljenega smisla in da je človek vedno znova vržen v odprt prostor iskanja smisla, bivanja in sveta.

Študija Janka Kosa analizira pesniški cikel *Brobdingnag* kot nasprotje med Liliputom in Brobdingnagom, ki zaznamuje celoten cikel. Eno mesto določa drugo. Strniša resda govori predvsem iz nasprotja z Liliputom, toda zares pomemben mu je po svoji zunanji podobi pošasten in morast Brobdingnag (skalnati stolpi, temačne soteske, grozljivi mlini, trooki in troglavi možje...), katerega notranja in resnična narava ostaja skrita. Mesto velikana je torej razdeljeno na dvoje - na svoj videz in svoje bistvo, na pošastno zunanost in na notranost, o kateri Strniša spregovori prikrito in mimogrede ("sanje", "hrepenenje", "sanje o lepoti", "srce"). Mali Liliput je omenjen le na začetku in koncu pesnitve, kajti o njem je znano vse: je majhno in preprosto mesto brez razmejenosti na notranje in zunanje; vse je ena sama celota in popolnost. Toda kljub temu, da domala celoten cikel govori le o Brobdingnagu, ostaja vprašanje o njegovem bistvu, "srcu" za Strnišo in Kosa odprto.

Poleg Gorana Schmidta, ki predstavi Strniševe slušne igre, se dramatik Strniši posvečata študiji Iva Svetine (*Žabe*) in Jožeta Snoja (*Ljudožerci*). Svetina že takoj na začetku opozori, da moramo sam opis/oris prizorišča dogajanja brati ne le s spoštovanjem avtorjeve želje, kakšno naj bo prizorišče oz. odrska podoba "krčme Žabe", ampak tudi pozorno, kajti avtor želi, da bi njegovo delo pravilno razumeli. Zvestoba opisu krčme je po Svetinovem mnenju pomembna za potek same igre,

za njeno metafizično razsežnost, ki obvladuje dogajanje. Besedilo in osebe v njem so namreč nameroma razdeljene na fiziko (mesto) in metafiziko (barje). Fizika je položena v vsakega od štirih elementov (zemlja, ogenj, voda, zrak) in smrt enega od njih je po Heraklitu osnovni pogoj za rojstvo drugega. Metafizika pa pomeni preseganje krutih fizikalnih zakonov, preseganje materialnega sveta, ki šele v človekovi prisotnosti (kot predvsem duhovnem bitju) dobi metafizično dimenzijo. Prehod iz fizike v metafiziko je mogoče le skozi smrt in po tem zakonu se ravna tudi Prilika o ubogem in bogatem Lazarju. Lazar mora umreti, da se rodi von Lazarus. Samo jeziku (poeziji) pa je dan ključ, ki odpira vrata iz fizike v metafiziko.

Ne toliko literarno kot kulturno-politično usmerjen je Snovej prispevek. Strniševe *Ljudožerce* vzporeja s svojim romanom *Fuga v križu*, v katerem se loteva problema po vojni na Rogu pobitih domobrancev (vojakov in civilistov). Snovej namreč trdi, da je roška tematika skupna obema tekstoma. Od kod njegova gotovost? V začetku l. 1971 je Snovej začudenemu Strniši pripovedoval o tem, kako se je enemu od ujetnikov uspelo rešiti, in leto kasneje je v Ljudožercih o popolnoma enaki zgodbi govoril song *O fantu, ki je jedel fanta*. O svojem pogovoru s Strnišo je Snovej javno prvič spregovoril takoj po pisateljevi smrti, ko je izbruhnila afera za uprizoritvijo (točneje režijo Mileta Koruna) Ljudožercev v PDG v Novi Gorici. Že l.1977 je Korun režiral to igro in takrat se Strniša z njegovim režijskim konceptom ni strinjal. Slutnje, da ga hočejo izigrati v politične namene, so se uresničile in Strniša je z gledališčem in dramatikom dokončno prekinil. Vendar se ob tem, kar je po Strniševi smrti povedal Snovej, zastavljajo številna vprašanja, ki seveda ne sodijo v to recenzijo.

Od prvega zvezka Interpretacij se drugi razlikuje po izredno natančni Strniševi biografiji, katere avtor je Drago Bajt, in s katero (mimogrede) Rožančeva biografija primerjave nikakor ne vzdrži. Poleg tega bralec ob primerjavi s prejšnjim zvezkom pogreša intervjuje s Strnišo. Vsekakor bi bilo koristno, če bi urednik (J. Snoj) vključil vsaj pisni intervju, ki ga je imel s Strnišo France Pibernik (objavljen v NR št.58-60). Predvsem zato, ker je Strniša v njem razložil svoje do začetka l.1973 (ko je dokončal pisanje odgovora) nastale tekste (*Mozaiki, Zvezde, Odisej, Samorog, Ljudožerci*), in se njegova razlaga v marsičem razlikuje od nekaterih prispevkov v Interpretacijah. Če omenim samo njegovo razmišljanje o Brobdingnagu: "Dežela velikanov iz Gulliverjevih potovanj - seveda upam, da čisto drugačna kot pri Swiftu - je svet ustvarjalnega dela, predvsem svet resnične znanosti in umetnosti" (NR 58-60, 259). Primerjava s Kosovo interpretacijo kaže, da vidi Strniša poudarek, bistvo pesnitve čisto drugje kot Kos. Ponatis omenjenega intervjuja (na katerega se sklicuje tudi Hribar) bi bilo odlično dopolnilo tudi Tauferjevi študiji, ki opisuje Strniševo razumevanje veselja kot štiridimenzionalnega, prostorsko-časovnega bitja, ki s svojim telesom presega tako prostor kot čas (svojevrstna ilustracija tega je npr. pesnitev Vrba).

Jasna Kamin

Peter Jambrek

USTAVNA DEMOKRACIJA

Državna založba Slovenije
Ljubljana 1992

Delo *Ustavna demokracija* ima obetaven naslov in znanega avtor-

ja. Vendar pa prvotna napetost, ustvarjena s tema dvema okolnostima takoj popusti. Že prvi predgovornik, Anton Perenič opozarja, da gre za pričevanje: avtor je bil "priča nastajanju države" in o tem sedaj v knjigi piše. Da gre res za to, lahko razberemo tudi iz prisotnosti pisca uvoda, Franceta Bučarja, predsednika ustavne komisije.

Avtor je v delu zbral in priredil svoje že objavljene razprave, v katerih se je odzival na demokratizacijo in v njej tudi aktivno sodeloval. Zgodba se začne s slovenskim liberalizmom in akcijo, imenovano petindvajset poslanec ter teče preko opisovanja institucij socialističnega samoupravljanja, komentarjev (ne)funkcioniranja njegovih institucij in pravnega sistema še posebej k Novi reviji. Prav v Novi reviji vidi avtor inkarnacijo iskanja poti iz začaranih krogov prejšnjega sistema.

Drugo poglavje je po vsebini identično s knjigo *Oblast in opozicija* v Sloveniji, ki jo je avtor že dal v presojo strokovni in politični publiki ob koncu osemdesetih let. Avtor tu opisuje svoje izkušnje pri vzpostavljanju strankarskega sistema in stranke, v kateri je tudi sam sodeloval. Opisi

prvih formulacij zahtev po oblikovanju strank so gotovo bogato gradivo, ki ga bo moral upoštevati vsak resen preučevalec preoblikovanja politike na Slovenskem.

Pravica naroda do samoodločbe je Jambrekova pogosta tema. Tudi v pričujočem delu ji je namenil celo poglavje, v katerem posreduje svoja stališča glede Jugoslavije in položaja Slovenije v njej, kot ga je videl v prvih verzijah in kot ga vidi ob pisanju knjige. Podrobneje opisuje pripravljane plebiscita, ocenjuje tedanja strankarska razhajanja in na koncu konsenz, ki je zagotovil enotno voljo ob izvedbi plebiscita.

V poglavju o izvorih nove ustavnosti Jambrek posreduje kritike stare jugoslovanske ustave in opisuje nastanek prvih alternativnih predlogov, ki so se realizirali pod imenom pisateljska ustava, in se nato nadaljevali v okviru zbora za ustavo, pri čemer je sodeloval tudi avtor. Ravno zato je to poglavje tudi informacijsko najpopolnejše.

V zadnjem poglavju avtor predstavlja sklepno fazo: novo ustavo iz leta 1991 in dileme, s katerimi so se ustavotvorci spopadali v procesu iskanja ustavnega kompromisa. Peter Jambrek predstavlja tudi temeljna načela, na katerih sloni nova slovenska ustava.

V dodatku knjiga prinaša besedilo tistih podlag ali predhodnih verzij slovenske ustave 1991, pri katerih je avtor intenzivno sodeloval: "pisateljske ustave", "demosove ustave" in "podvinske ustave", kar so pomembni dokumenti za preučevanje ustavnosti na Slovenskem.

Iz obsežne bibliografije je razvidno, da se je avtor osredotočil predvsem na lastna dela (približno polovico navedenih del je izpod njegovega peresa), s čimer se izkazuje tudi njegova ambicija, da bi bralcem podal predvsem svojo osebno skušnjo pri nastajanju ustavne demokracije.

Delo Petra Jambreka, priznane pravnega strokovnjaka, pred-